

Egy nyolcvanéves könyvtárosnő emlékei

Szabó Ervin — munka közben

Vannak úgynevezett »mozaikszavak«, melyek eredetileg egyszerű, értelmetlen rövidítések voltak. Majd megteltek étellel, a hozzájuk fűződő képzetársítások nyomán. De vannak olyanok is, amelyekkel az ellenkező folyamat játszódott le, emberek nevéből utcákká lettek, személytelen intézményekké. Szabó Erviné a harmadik eset: az ő neve pontosan azzá az intézménnyé nőtt, amelyet megálmodott. A könyvek tudósának és rajongójának neve egyértelmű lett magával a könyvtárral és ha Szabó Ervin hallaná, milyen természetes hangsúllyal mondják fáradt munkásasszonyok a külvárosi kerületekben estefelé, »most még bemegyek a Szabó Ervinbe könyvet cserélni...« — boldogan elmosolyodna. Úgy, ahogy ez a lázas szemű, borongós arckifejezésű férfi igen ritkán tudott mosolyogni életében.

Fiatalon halt meg, s élő alakja gyorsan halványodott. De azért van, aki jól emlékszik rá és akinek még most is, öt évtizeddel a halála után társa és útbaigazítója marad.

A társadalmi lelkiismeret ébresztője

Poorné Váradi Irma mellékfigura lehetne Szabó Ervin szobrán. Kerti székekben ül, fáradtan és véznán. Szép kertben, repkény hálójú falak közt; s amíg meg nem szólal, semmiben sem különbözik a többi csöndesen maga elé néző idős, fáradt asszonytól, amelyeket nyugdíjas otthonokban láthatunk a kerítésen keresztül.

Itt él Poorné Váradi Irma is, szociális otthonban, de kis szobája, melyet a megértő vezetőnő — Nagy Istvánné — kivívott számára a padlásteren, olyan, mintha a Quartier Latinban volna. Diákszoba. És amikor megszólal, csiszolt és pontos mondatai a tudományosan képzett ember gondolatait fejezik ki; arca felénk, barna szemében humor csillan és bölcsesség. Látom benne a fehér blúzost, sötétkék szoknyás, ifjú lányt, aki volt.

— Ugye, Szabó Ervinre kíváncsi? — találja ki jövetelem okát. — Most, hogy születésnapom volt, a nyolcvanadik, úgy látszik, eszébe jutottam a kollégáknak. Kaptam egy nagyon kedves sürgönyt is. És ilyenkor az ember mindig elköveti a hibát, hogy elsősorban saját életére emlékezik. En is csak ott tudom elkezdni, hogy érettségi után állást kerestem. A Veres Pálné leánygimnáziumban érettségiztem. Tulajdonképpen a Statisztikai Hivatalba szerettem volna kerülni. Mindig érdekelt a tudományos kutatás. Valahogy a könyvtárban kötöttem ki. Ez 1909-ben volt. Szabó Ervin osztályára kerültem. Meg kell mondanom: boldog és büszke voltam arra, hogy föl-

vettek. Németül és franciául tudtam, ennek köszönhettem, hogy alkalmaztak. Szabó Ervin már akkor szükségét érezte, hogy munkatársait továbbképezze. Szakkurzust alapított, ahol megtanultunk katalógizálni, bibliográfiát készíteni. *Munkaidő után előadásokat tartott, természetesen politikai jellegűeket is.* Meg kell mondanom, hogy azt, amit talán leghelyesebben társadalmi lelkiismeretnek nevezhetünk, ő ébresztette fel bennem.

Könyvtáros egy régi munkásnegyedben

— 1914-ben, de még a háború kitérése előtt, a központi könyvtár nyitott egy fiókkönyvtárat a Százados úton, proletár környezetben. Ennek a fióknak én lettem a vezetője. S első negyedévi jelentésemet Szabó Ervin közzétette a *Városi Szemlében*, amit ő szerkesztett. Úgynevezett »felmérést« csináltam a környék olvasási viszonyairól. Tudom, milyen bizalmatlanok voltak a felnőttek; nem is érték rá, nem is nagyon tudtak olvasni. Jóformán csak iskolás gyerekeket tudunk beszoktatni... De rajtuk keresztül néha a szülők is kezdtek olvasni.

— Ki volt a kedvenc író?

— Verne Gyula. Messze fölülmúlt bárkit népszerűségben. Főleg a fiúknál. Amikor 1945 és 49 közt újra könyvtáros lehettem, immáron a Szabó Ervin Könyvtárban, gyakran gondoltam arra, hogy mostani olvasóim közt vajon hány van azok közül, akik akkor a Százados úton kezdtek érdeklődni a könyv, a betű iránt? Verne Gyula népszerűsége helyes dolog volt. Jókai és Mikszáth csak utána következtek. A lányokat viszont akkoriban még főleg a Cilike-történetek érdekelték. Ennek a munkásnegyednek a megismerése, felmérése és Szabó Ervin személye vitt közelebb a mozgalomhoz.

— Jobban szeretnék azonban órá írásban emlékezni — mondja egykori tanítványa —, mert az emlékezetem esetleg pontatlan.

Tanár és tanítvány

Másnapra kapom meg a gondosan fogalmazott írásbeli választ. Gyöngybetűkkel, olyan kézírással, amilyen szépet csak grafikákon látni:

»Szabó Ervin és beosztottjai között a viszonyt a tanár és a tanítvány közötti kapcsolat jellemezte.

Az akkori idők modern professzorai, például a német egyetemeken (nálunk Riedl Frigyes képviselte ezt a típust), igyekeztek közelebb férközni tanítványaik lelkivilágához. Így Szabó Ervin is közös kirándulásokat rendezett, úgynevezett »zsúrokat« adott. Részben Madzsarék lakásán, részben a saját lakásán, s ezek a »zsúrok« természetesen vizsziükrozték az akkori idők haladó mozgalmait. Így például a kommün után egy kommün-ellenes tisztviselő azt vallotta, hogy azokon a zsúrokon már akkor az Internacionálét énekeltük. Ez így igaz; de a repertoárban sok más forradalmi dal is szerepelt, többek közt ez: Az állam bajban van... Szabó Ervinben soha nem éreztük a főnököt. A könyvtár valóban otthonná vált számunkra. Hadd írjak le néhány példát. Volt egy nagyon buzgó olvasónk, Meiselsnek hívták. Eveken keresztül, minden nap ott ült a könyvtárban, nyitástól zárásig. Egy szép napon nem jött el. Az egyik kolléga bement Szabó Ervinhez és hivatalos hangon jelentette: Igazgató úr, a Meisels ma nem jött be! Elküldött hozzá, nem beteg-e?

Másik eset: Szabó Ervin 1912-ben Belgiumba utazott, a Vervey-féle tízedes rendszerrel kapcsolatos tanulmányútra. Amikor visszaérkezett, a nap ünneplésére kis bábszínházat szereztünk, amelynek minden egyes figurájára ráírtuk egy-egy témakör decimálási jelzését. A menyasszonyra azt, hogy házasság, a kék eget jelző díszletre, hogy magyar aviaticka...»

Megy tovább a naplószerű vallomás oldalakon át, megszüpült emlékei az egykori munkás hétköznapoknak. De

aztán megváltozik a történet hangulata. Jött a háború és előtérbe került a politikai munka. A tea mellett, amelyet Szabó Ervin saját költségén szerzett be munkatársainak, már összehajolva a marxista filozófiáról beszélgettek és társaik, kollégáik egy része gyanakodva figyelte őket.

„Állásából elbocsátatik“

— Engem persze a kommün bukása után elbocsátottak — meséli aztán Váradi Irma. Megmutatja az okiratot. Ekkyszerként őrizi azóta is. Többször meg kellett ragasztani és látszik rajta, hogy sok kézen fordult meg. Az, akit ez az okirat eredetileg megbélyegzett, nyilván már akkor büszke volt rá. Holott ez nem kevesebbet jelentett, mint azt, hogy neki nem volt többé se állása, se munkája, se helye a hazában. Az »elbocsátó szép üzenetet« Sipőcz Jenő, akkori polgármester írta alá. Egy fegyelmi bizottság megállapítja, hogy »Váradi Irma könyvtáros a kommün kitérése napján késő éjszakáig a könyvtárban tartózkodott, szükségtelenül. A kaput nyitó házmesternének boldogan újságolta, hallotta-e, mi történt? — s így fejezte ki magát: Győztünk! Nevezett ezen kívül többször az orosz bolszevista forradalomtól várta a felszabadulást! (A szó időzjelben van.) S ezért állásából elbocsátatik«.

Váradi Irma emigrációba ment, először Bécsbe, aztán Berlinbe. Ott beiratkozott az egyetemre, klasszika-filológiát hallgatni.

— És miből élt közben? — kérdelem.

— Hála Szabó Ervinnek, értettem minden könyvtári munkához. Hol itt, hol ott dolgoztam hosszabb-rövidebb ideig. A weimari Németországban sok könyvüzlet, gyűjtemény volt, akadt katalógizálni való. Ott ismerkedtem meg a férjemmel is, aki könyvkötő volt, és szintén magyar emigráns. Szerelmese a könyvnek, betűnek, akár én magam. Összeházasodtunk, kislányunk született, talán egész békésen élünk volna tovább, ha a weimari Németországot föl nem falja a hitlerizmus. A férjem hamarabb vette észre a földrengés közeledtét, mint én. Elment a Szovjetunióba. Persze, utána akartam menni a gyerekekkel, sokáig leveleztünk is, de ez már nem sikerült. A kislányom megnőtt közben; Párizsban van férjné, én hazajöttem és 45-től 49-ig újra dolgoztam Szabó Ervin könyvtárában. És remélem: az ő szellemében. Most is dolgozom. Bibliográfiát készíték az állatokról szóló irodalmi művekről az állatorvosi főiskola megbízásából; természetesen társadalmi munkában. De boldog vagyok, hogy csinálhatom. Az ember addig él, amíg még dolgozhat...»

Fodor Agnes